

УДК 821.111“18/19”

Панова Н. Ю.,
кандидат психологічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет
natali0970@mail.ru

СУЇЦИДАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ В РОМАНІ О. УАЙЛЬДА “ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ”

Анотація

Актуальність цієї статті полягає в тому, що проблема самогубства була і залишається серйозною соціальною проблемою в сучасному світі. Суїцидальні тенденції, що відбуваються в суспільстві, знаходять своє відображення і в творах художньої літератури. Мета роботи розглянути особистість головного героя роману “Портрет Доріана Грея”, вивчити його поведінку, вчинки, проаналізувати його внутрішній світ, думки, почуття, переживання, а також зрозуміти, що знищило його душу і призвело до суїцидального кінця.

Ключові слова: самогубство, внутрішній світ, портрет, вчинки, суїцидальна поведінка.

Summary

The actuality of this article is in the fact that the problem of suicide was and remains the serious social problem in the modern world today. Suicidal tendencies in society are reflected in the works of literature. The purpose of this article is to consider the personality of the main hero of the novel “The Picture of Dorian Gray”, to examine his behavior, actions, to analyze his inner world, thoughts, feelings, experiences, and to understand what has destroyed his soul and has led to suicidal end.

Key words: suicide, inner world, portrait, actions, suicidal behavior.

Актуальність цієї статті полягає в тому, що проблема самогубства була і залишається серйозною соціальною проблемою в сучасному світі. Суїцидальні тенденції в суспільстві, знаходять своє відображення і в творах художньої літератури. Саме художній твір здатний відкрити суспільній свідомості самогубство так, як воно є, без будь-яких таємниць. За допомогою різних художніх засобів і прийомів читач може проникнути у свідомість самогубці, в його внутрішній світ і зрозуміти, що штовхнуло його на такий серйозний крок.

Суїцидальна тематика в художній літературі посідає важливе місце, але проблема внутрішнього світу героїв-самогубців, їхніх страждань і душевних переживань вивчена недостатньо. Саме тому, мета цієї роботи – розглянути особистість головного героя роману “Портрет Доріана Грея”, вивчити його поведінку, вчинки, проаналізувати його внутрішній світ, думки, почуття, переживання, а також зрозуміти, що загнуло його душу і призвело до суїцидального кінця.

Душевний дисбаланс є причиною самогубства Доріана Грея. Дія роману починається зі сцени в художній майстерні, де Безіл Голворд пише портрет молодого, красивого юнака Доріана Грея. Доріан в зображенні О. Уайльда був дійсно гарний, його обличчя одразу

викликало довіру. У ньому відчувалася щирість і чистота юності, її цнотлива палкість. Було очевидно, що життя ще не зіпсувало цю молоду душу. У майстерні художника, Доріан знайомиться з лордом Генрі, саркастичним гедоністом, котрий зневажає традиційні вікторіанські цінності. Юнак повністю потрапляє під згубний вплив лорда.

О. Уайльд приділяє величезну увагу тонкій грі розуму лорда Генрі. Філософія лорда полягає в тому, що все живе, яке б воно не було потворне або аморальне, має право на існування. Лорд Генрі зачарував Доріана Грея. Саме він протягом усього роману проповідує ідеї нового гедонізму, тим самим перетворюючи невинного і талановитого Доріана Грея в “порочне чудовисько”. О. Уайльд зображує внутрішнє хвилювання юнака, його почуття і переживання, коли той, затамувавши подих, слухав лорда: “Минут десять Дориан стоял неподвижно, с полуоткрытым ртом и странным блеском в глазах. Он смутно осознавал, что в нем просыпается какие-то совсем новые мысли и чувства. Ему казалось, что они пришли не извне, а поднимались из глубины его существа. Да, он чувствовал, что несколько слов, сказанных этим другом Бэзила, сказанных, вероятно, просто так, между прочим, и намеренно парадоксальных, затронули в нем какую-то тайную струну, которой до сих пор не касался никто, и сейчас она трепетала, выбрировала порывистыми толчками” [3, 33].

Лорд Генрі часто говорив про красу Доріана Грея. На його думку, краса – один з видів Генія, вона вища Генія. “Она одно из великих явлений окружающего мира, она как солнечный свет, как весна, как отражение в темных водах серебряного щита луны” [3, 37]. Лорд Генрі наполягав на тому, що потрібно жити поки молодий, потрібно жити і шукати нові відчуття.

Нарешті портрет був написаний. Безіл Голворд, під враженням краси і чистоти юного Доріана Грея, вклав у твір свої мрії і “самого себе”. Портрет отримав частину душі художника. Дивлячись на портрет, Доріан світився від задоволення, його очі радісно блищали. Так до Доріана прийшло усвідомлення його власної краси. Він слухав компліменти Голворда, підсміювався над ними, і забував про них. Слова художника були не важливі для Доріана. З появою лорда Генрі все змінилося, “прозвучал его восторженный гимн молодости, грозное предостережение о том, что она быстротечна” [3, 41].

Доріан дивився на портрет і хвилювання охоплювало його душу. Він дивився на відображення своєї краси, і перед ним, раптом встало його майбутнє, то страшне майбутнє, про яке говорив лорд Генрі. Він з жахом думав про те, коли настане той день, і обличчя його постаріє і скривиться, очі потьмяніють, вицвітуть, а стрункий стан зігнеться і стане потворним. Життя, формуючи його душу, буде руйнувати його тіло, і він стане некрасивий, жалюгідний і страшний. О. Уайльд зображує внутрішній стан

героя, його внутрішнє напруження, біль і страх: “При этой мысли острая боль, как ножом, пронзила Дориана, и каждая жилка в нем затрепетала. Глаза потемнели, став из голубых аметистовыми, и затуманились слезами. Словно ледяная рука легла ему на сердце” [3, 42].

Переживши сильне душевне хвилювання, Доріан вперше подумав про те, що було б добре, якби портрет старів, а він завжди залишався молодим. “Ах, если бы могло быть наоборот! Если бы старел этот портрет, а я навсегда остался молодым! За это... за это я отдал бы все на свете. Да, ничего не пожалел бы! Душу бы отдал за это!” [3, 42]. Молодість, була найціннішим у житті для Доріана, і він вирішив для себе, що коли почне старіти, він покінчить життя самогубством.

Безсумнівно, деструктивний вплив лорда Генрі на юнака було досить велике. Щодо самого лорда, то він мав свої плани, стосовно Доріана. Лорд Генрі хотів стати для Доріана тим, чим Доріан став для художника Безіла, який створив чудовий портрет. Лорд хотів підкорити Доріана і зробити так, щоб душа чудесного юнака належала йому, і варто зазначити, що він на половину домігся своєї мети, поступово душа Доріана перетворювалася на “душу диявола”.

Знаковою подією в житті Доріана було знайомство з актрисою Сібілої Вейн. Юнак був шалено закоханий у дівчину. Доріан любив Сібілу і хотів би поставити її на “золотий п’єдестал”, бачити весь світ біля ніг його коханої. Довіра Сібіли зобов’язувала Доріана бути чесним, її віра в нього робила його кращим. Коли Сібіла була з Доріаном, він соромився всього того, чому його навчив лорд Генрі. При одному її дотику, він забував про захоплюючі, але “отруйні і неймовірні теорії” лорда Генрі.

Одного разу Доріан Грей запросив своїх друзів на виставу, де грала Сібіла. Її гра, як ніколи, була посередньою і нестерпно театральною, на сцені актриса залишалася байдужою. Її жести були штучні до безглуздості, вимовляла вона все з перебільшеним пафосом. Це була просто погана гра, актриса була зовсім бездарна.

Після вистави, перебуваючи в гніві і в глибокому зневіренні, Доріан звернувся до Сібіли з грубими звинуваченнями і докорами “...вы убили мою любовь! Раньше вы волновали мое воображение, – теперь вы не вызываете во мне никакого интереса. Вы мне просто безразличны” [3, 125]. З презирством і злістю Доріан сказав дівчині, що більше не хоче її бачити, що він ніколи не згадає про неї і не вимовить її імені. Доріан звинуватив Сібілу в тому, що вона зіпсувала найпрекрасніше в його житті, і що без мистецтва вона – ніщо! Він хотів зробити з неї відому людину, а вона виявилася “третьорозрядної актрисою з гарненьким личком”.

Повернувшись додому і, глянувши на портрет, Доріан виявив дивні зміни. Особа на портреті змінилося, в складці рота відчувалася жорстокість. Доріан підійшов до вікна і розсунув штори. Яскраве ранкове

світло залило кімнату, однак, в особі портрета і раніше була помітна якась дивна зміна, вона навіть стала виразніше. Ця страшна зміна дуже налякала Доріана, він не розумів, що це означає. Раптом він згадав слова, сказані ним у Безіла в майстерні, в той день, коли портрет був закінчений. Доріан тоді виявив бажання, щоб портрет старів замість нього, а він залишався вічно молодим, щоб його краса не зблякла, а друк пристрастей і пороків відбивався на обличчі портрета. Тепер він розумів, що його бажання здійснилося.

Доріан був жорстокий з Сібел і ця дивовижна жорстокість відбилася на його портреті. Він був неприємно вражений цими змінами і довго аналізував ситуацію, що склалася, намагаючись знайти виправдання своєму вчинку. Він дивився на портрет і думав, про те, що невже є якась незбагненна спорідненість між його душею і полотном? Дивлячись на портрет, Доріан розумів, яким жорстоким він був до Сібел.

Те, що сталося, допомогло зрозуміти Доріану, що таке совість, він хотів бути людиною з чистою совістю. Він не міг допустити, щоб його душа стала потворною, і збирався одружитися з Сібел Вейн. Тоді лорд повідомив Доріану, що Сібела померла, і не просто померла, а покінчила життя самогубством.

Аналізуючи зміни в портреті, Доріан припускав, що звістка про смерть Сібел дійшла до портрета раніше, ніж до нього. Портрет дізнавався про події в його житті, як тільки вони відбувалися. І так, “злобная жестокость исказила красивый рот в тот самый миг, когда девушка выпила яд” [3, 148]. Тим не менш, егоїзм Доріана брав гору. Він вирішив, що не стане більше згадувати, скільки він через неї вистраждав у той жахливий вечір в театрі, і що настав час зробити вибір. І так, “вечная молодость, неутолимая страсть, наслаждения утонченные и запретные, безумие счастья и еще более исступленное безумие греха – все будет ему дано, все он должен изведать! А портрет пусть несет бремя его позора – вот и все” [3, 149].

Доріан розумів, що портрет дасть йому можливість вивчати найпотраємніші свої помисли. Портрет стане для нього “чарівним дзеркалом”, і “когда для его двойника на полотне наступит зима, он, живой Дориан Грей, будет все еще оставаться на волнующе-прекрасной грани весны и лета” [3, 151]. Доріан знав, що завжди буде зберігати блиск своєї юності, красу і молодість, а портрет нестиме на собі весь негатив, тяжкий вантаж часу і моральну відповідальність за всі вчинки Доріана.

Доріан ховав портрет від людських очей, і коли Безіл Голворд хотів поглянути на свій твір мистецтва, Доріан був категорично проти. О. Уайльд описує емоційний стан героя, його страх і сильне хвилювання: “Дориан Грей провел рукой по лбу, покрытому крупными каплями пота.

Он чувствовал себя на краю гибели” [3, 159]. Доріан так і не дозволив художнику побачити його творіння.

Юнак продовжував насолоджуватися життям. Часто, повернувшись після чергової загадкової відсутності, він стояв з дзеркалом перед своїм портретом і розглядав своє обличчя. Усе разючішим ставав контраст між Доріаном і його особою на портреті. Усі ці зміни доставляли молодій людині величезну насолоду. Він сильніше закохувався у власну красу і з великим інтересом спостерігав “розкладання своєї душі” на портреті. Автор описує внутрішній напружений стан героя, що дивиться на портрет: “С напряженным вниманием, а порой и с каким-то противоестественным удовольствием разглядывал он уродливые складки, бороздившие морщинистый лоб и лжившееся вокруг отяжелевшего чувственного рта, и порой задавал себе вопрос, что страшнее и омерзительнее – печать порока или печать возраста?” [3, 179]. Доріан порівнював свої білі руки з огрубілими і в’ялими руками на портреті й посміхався. “Он издевался над этим обезображенным, изношенным телом” [3, 179].

Тижнями Доріан не бачив своє огидне обличчя на портреті. За цей час до нього знову поверталася колишня безтурботність і пристрасне захоплення життям. Повертаючись додому, він сідав перед портретом і дивився на нього “порой ненавидя его и себя, порой же – с той гордостью индивидуалиста, которая влечет его навстречу греху, и улыбался с тайным злорадством своему безобразному двойнику, который обречен был нести предназначенное ему, Дориану, бремя” [3, 196]. Через кілька років Доріан вже не міг довго перебувати без портрета.

Про Доріана стали ходити темні чутки, його бачили в одному з брудних притонів, і коли він знову з’являвся у світлі, чоловіки шепотілися, проходячи мимо, презирливо посміхалися і спрямовували на нього холодні погляди. Люди, які раніше вважалися його друзями, стали уникати його.

Одного разу бажання Голворда збулося, він побачив портрет. Крик жаху вирвався у нього, коли він побачив на полотні моторошне, усміхнене обличчя Доріана. О. Уайльд зображує напружений внутрішній стан художника, його душевну катастрофу: “...кровь словно заледенела в его жилах. ... Голворд обернулся к Дориану и посмотрел на него как безумный. Губы его судорожно дергались, пересохший язык не слушался, и он не мог выговорить ни слова” [3, 217]. Под впливом какой-то неестественной напряженной скрытой жизни портрета “проказа порока постепенно разъедала его. Это было страшнее, чем разложение тела в сырой могиле” [3, 219].

Доріан заявив, що портрет його знищив, і в усьому звинуватив Безіла Голворда. Несподівано, в юнакові спалахнула неприборкана

злість проти художника. У ньому прокинувся “сказ загнаного звіра”, в цю мить він ненавидів Безіла, так, як ніколи нікого в житті. Юнак схопив ніж, встромив його в артерію за вухом і, притиснувши голову Безіла до столу, став наносити удар за ударом. Так, творець фатального портрета був по-звірячому вбитий.

Події тієї кривавої ночі стали чітко відтворюватися в мозку Доріана. О. Уайльд зображує внутрішній конфлікт героя: “Он с дрожью вспоминал все, что пережито, и на мгновение снова проснулась в нем та необъяснимая ненависть к Бэзилу Голворду, которая заставила его схватиться за нож. Он даже похолодел от бешенства” [3, 225]. Доріан розумів, що зійде з розуму, якщо буде постійно згадувати про те, що сталося. Шляхом брудного шантажу він змусив Алана Кемпбела позбутися трупа художника, після чого сам Кемпбел покінчив життя самогубством.

Після того, що сталося, підійшовши до портрета, Доріан з жахом відскочив від нього. На одній руці портрета виступила “огидна, червона, блискуча волога”, як ніби полотно покритися кривавим потом. Юнак був сильно наляканий.

У черговий раз, переодягнувшись в одяг простолюдина, Доріан попрямував в один з притонів. Страшні думки про художника не покидали його. Він весь час згадував слова лорда Генрі про те, що “душу необхідно лікувати відчуттями, а відчуття нехай лікують душу”. Доріан розумів, що його душа смертельно хвора. О. Уайльд зображує душевну трагедію героя: “Однако ему страшно было думать, что совесть может породить такие жуткие фантомы и, придавая им видимое обличье, заставляют их проходить перед человеком! Во что превратилась бы его жизнь, если бы днем и ночью призраки его преступлений смотрели на него из темных углов, издеваясь над ним, шептала ему что-то в уши во время пиров, будили его ледяным прикосновением, когда он уснет” [3, 257]. Думаючи про це, Доріан бліднув і холовав від страху. Він з жахом думав про те, навіщо в годину божевілля вбив свого друга. Сцена вбивства стояла перед очима. Кожна жахлива подробиця воскресала в пам’яті й здавалася ще жахливішою: “Из темной пропасти времени в кровавом одеянии вставала грозная тень его преступления” [3, 277]. Життя стало для Доріана нестерпним тягарем.

О. Уайльд зображує тугу Доріана за незаплямованою чистотою його юності. Доріан розумів, що забруднив і розбещив свою душу, дав поживу в уяві, і це приносило йому жорстоке задоволення. Юнак дуже шкодував про те, що у фатальну хвилину гордині його обурення він благав небеса, щоб портрет ніс тягар його днів, а сам він зберіг недоторканим весь блиск вічної молодості. Саме в ту хвилину він і загубив своє життя. Було б краще, якби всякий злочин мав покарання. Доріану стала противною власна краса. Краса і вічна молодість, яку він

вимолив собі, його і погубила. Краса виявилася маскою, а молодість – насмішкою. Не смерть Безіла Голворда мучила і гнітила Доріана, а смерть його власної душі, мертва душа в живому тілі.

Отже, портрет, написаний Безілом Голворда, став совістю Доріана Грея. Думка про портрет отруїла не одну хвилину радості юнака, затьмарила меланхолією його пристрасті. Доріан узяв ніж, яким убив художника і вирішив, що хай цей ніж вб'є і його творіння. Юнак вирішив, що покінчивши з минулим, він знову буде вільний: “Он покончит со сверхъестественной жизнью души в портрете, и когда прекратятся эти зловещие предостережения, он вновь обретет покой” [3, 307].

Пролунав гучний крик і звук від падіння чогось важкого. Коли слуги увійшли в кімнату, то на стіні побачили чудовий портрет господаря, а на підлозі з ножем у грудях лежав мертвий чоловік у фраку, і тільки завдяки кільцям на руках слуги зрозуміли, що це був їхній господар Доріан Грей.

Отже, портрет у романі виступає як важлива і знакова річ. Портрет з'являється в сюжеті з самого початку роману і супроводжує героя до самого його кінця. Портрет отримав частину душі Доріана Грея і став його совістю. Він дізнавався про події, що відбуваються в житті Доріана, як тільки вони відбувалися. Портрет ніс на собі весь негатив, тяжкий вантаж часу і моральну відповідальність за скоєне зло. Доріан не раз пошкодував про те, що його бажання збулося, і портрет ніс тягар його днів. Смерть власної душі мучила героя. Так, портрет став причиною душевного дисбалансу героя, знищив його душу і став причиною самогубства Доріана Грея.

І. Кабанова зазначає, що зупинка в часі й вічна молодість героя асоціюються з мотивами “угоди з дияволом”, а в ролі спокусника невинного Доріана Грея виступає світський цинік, що проповідує аморальність і гедонізм, а насправді провідний, цілком благопристойний спосіб життя – лорд Генрі. Лорд Генрі заражає Доріана духом погоні за задоволеннями, вчить цінувати молодість і жити одним днем. Він прив'язує до себе юнака і той згодом стає його слухняним учнем. Але, на думку І. Кабанова, лорд Генрі – Мефістофель тільки на словах, що ж стосується Доріана Грея, то він стає дияволом на ділі, буквально втілюючи на практиці всі поради лорда [1].

Протоієрей Андрій Ткачов порівнює роман О. Уайльда зі словами апостола в Новому Завіті. В апостола внутрішньо людина красива, якщо відроджена під дією Святого Духа, а зовнішньо – людина з усіма ознаками смертності та тимчасовості, приречена зотліти, щоб потім воскреснути. Що стосується О. Уайльда, то у нього все навпаки, зовнішньо людина красива як античний бог, а внутрішньо гнів і був потворний. На думку А. Ткачова, в романі О. Уайльд оповідає про те, що в жертву тимчасовій красі й успіху приноситься “тайна в серці” внутрішньої людини. Про зміни в душі Доріана щодня свідчить його

портрет. У цьому, за свідченням А. Ткачова, велика сила справжнього мистецтва, за допомогою якого розкриваються внутрішні механізми людського життя, гріх. Люди, хворі на нарцисизм, впізнають себе в романі О. Уайльда, вони замислюються про свої “портрети”, якого начебто і немає в природі, але який все-таки існує. Цей портрет не на стіні, він живе в совісті людини [2].

Отже, проаналізувавши поведінку героя, ми бачимо, що через свої вчинки Доріан став злочинцем і егоїстом, він сам знищив свою власну душу. Оскар Уайльд у романі не раз згадує про те, що тільки совість здатна контролювати вчинки людини. Що стосується Доріана, то занадто пізно його починає мучити совість, він із заздністю дивиться на людей з чистою і незаплямованою совістю. Людина жива, поки жива її совість. Доріан Грей власноруч вбив її, тим самим, перетворивши своє життя на пекло. Його психологічна смерть сталася раніше, ніж фізична. Бажаючи позбутися душевних мук, герой з ножем кидається на портрет, але вбиває себе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кабанова И. В. Эстетизм и ранний модернизм: механизмы литературного развития. Оскар Уайльд “Портрет Дориана Грея” [Электронный ресурс] / И. В. Кабанова. – Режим доступа : <http://www.licev.net/lit/foreign/grey>
2. Ткачев А. Протоиерей. Портрет Дориана Грея [Электронный ресурс] / А. Ткачев // Православный журнал для молодежи. – Режим доступа : <http://otrok-ua.ru/sections/art/show/>
3. Уайльд О. Портрет Дориана Грея : роман, повести, рассказы / Оскар Уайльд ; [пер. с англ. М. Абкиной, Д. Аграчева, К. Королева и др.]. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2014. – 416 с.

Стаття надійшла до редакції 12 грудня 2016 року